

Identifikácia aplikovanej morálnej filozofie akcentujúcej úvahy ekologického typu – ekologická etika.

Lubov Vladyková

Envigogika 11 (1) – Recenzované články/ Reviewed articles

Published/ Publikováno 9. 5. 2016

DOI: [10.14712/18023061.512](https://doi.org/10.14712/18023061.512)

Abstrakt

Vychádzame z predpokladu, že práve v ekologickej etike prekonávame bariéry medzi „dvoma kultúrami“ tým, že teoretici z oboch kultúr vzájomne komunikujú, hľadajú spoločný jazyk. Táto štúdia sa prikláňa k (v súlade s pragmatickým požiadavkom najsť fungujúce riešenie problémov životného prostredia, alebo inými slovami interdisciplinárne nazeranie) ku kontextuálnemu a situačnému rozmeru etickej integrácie a rozhodovania v problematickej oblasti eko-etického výskumu a riadenia. Etická integrácia nie je len teoretická alebo intelektuálna činnosť (tzn. filozofická asimilácia rôznych hodnôt, povinností a záujmov), ale je tiež forma praktického uvažovania, ktoré je často realizované protikladnými morálnymi činiteľmi v komplexných a často empiricky a morálne dvojznačných situáciách. Predpokladáme, že najdôležitejšie integrujúce úlohy v každom rozumnom modeli etické analýzy musia mať metodický charakter: zvýšenie citlivosti jednotlivca voči etickému kontextu praxe (jeho chápanie príslušných morálnych princípov týkajúcich sa praxe) a podpora zlepšenia predstavivosti a analytickej zručnosti jednotlivcov tak, že sa stanú schopnými zlepšiť úvahy o morálno-ekologických a environmentálnych problémov a ich riešeníach kreatívnym a systematickým spôsobom.

Kľúčové slová

Ekologická etika, etika, ekologické vedy

Abstract

Working on the assumption that it is in the nature of ecological ethics to overcome the barriers between the “two cultures” by theorists from both cultures communicating with each other, seeking a common language. The present study is inclined to (in accordance with the pragmatic requirement to find a functioning solution to environmental problems, or in other words, the interdisciplinary vision) attend to the contextual and situational dimension of ethical integration and decision-making in the problematic of eco-ethics research and management. Ethical integration is not just a theoretical or intellectual activity (i.e. a philosophical assimilation of different values, responsibilities and interests) but it is also a form of practical reasoning, which is often realized by contradictory moral agents in complex and often empirically and morally ambiguous situations. We assume that the most important integrating role in every reasonable model of ethical analysis must focus on our actions and must have a methodological nature: an increase in the sensibility of the

individual towards the ethical context of practice (his understanding of the relevant moral principles concerning practice) and support the development of individual's imagination and analytical skills, to enhance his capacity to reflect on moral ecological and environmental problems and address them in a more creative and systematic way.

Key words

Ecology ethics, ethics, ecology science

Predbežné úvahy

Ohlásená téma zastrešuje masívny korpus reflexií a konceptov, preto sa pokúsime načrtnúť a lokalizovať len jednu z jeho oblastí. Ide o oblasť vzťahu a väzieb vedy (ekologických vied) a etiky, ktoré sú vo sfére ekologickej etiky nanajvyšš aktuálne. Aj keď existujú dôvody na skepticizmus vo vzťahu k spôsobu, akým ekologickí filozofi a ekologickí etici využívajú ekológiu na zdôvodnenie svojich koncepcií, nedomnievame sa, že optika ekologickej morálnej filozofie je inherentne nasmerovaná nesprávne. Vychádzame z predpokladu, že práve v ekologickej filozofii a etike prekonávame bariéry medzi „dvoma kultúrami“ tým, že teoretici z oboch kultúr vzájomne komunikujú, hľadajú spoločný jazyk. Pri tomto hľadaní sa „pravdy“ vo filozofii rekombinujú s novými ideami, ktoré vyplývajú z experimentálneho bádania a prírodovedci stále viac menia svoje výskumné zamerania. Cieľom tejto štúdie je náčrt hlavných línií argumentácie a poskytnutie určitého kauzálneho rámca, ktorý môže slúžiť ako vysvetlenie. Sledujeme dva okruhy skúmanej problematiky: 1. stručnú identifikáciu aplikovanej morálnej filozofie akcentujúcej úvahy ekologického typu, tzn. ekologickej etiky; 2. význam ekologických vied pri identifikácii, chápaní a riešení ekologického problému.

Identifikácia základného pojmu: ekologická etika

V úvode sa pokúsime o vymedzenie ekologickej etiky – ako subdisciplíny aplikovanej etiky. **Ekologická etika** je spôsob *aplikácie* normatívnej etiky na určitý súbor praktických (problémových) otázok, ale zároveň predstavuje aj *nový spôsob realizácie rozširujúceho spektra konceptov normatívnej etiky* vo všeobecnosti. Na rozdiel od ostatných morálno-filozofických prístupov, ekologická etika nepracuje ani retrográdnou (top-down), ani progresívnou (bottom-up) metódou, ale považuje teóriu za nevyhnutnú pre úspešnú prax a prax za nepostrádateľnú pre vytvorenie relevantnej teórie. *Ekologická etika je tak normatívna ako aj aplikovaná; na jednej strane vyplýva z normativity a praxe – no na strane druhej ich formuje* (Vladyková 2013). Prísne vzaté: existujú črty alebo zložky, ktoré spoločne charakterizujú a približne definujú ekologicko-etický prístup: 1. jeho dosah je/musi byť globálny; 2. je interdisciplinárny; 3. spája teóriu a prax.

Kritérium „globálneho dosahu“ je v ekologickej etike evidentné dvoma spôsobmi: vyžaduje sa globálny rámec a zároveň sa vyžaduje, aby bolo do úvahy brané konanie a povinnosti jednotlivcov, skupín, ale aj inštitúcií. Ak sa má ekologická etika zaoberať dilemami v súčasnom svete, potrebuje pochopiť aktérov, ktorých študuje. To vyžaduje viac než len morálnu a ekologicko-filozofickú analýzu. Je potrebná *expertíza celého spektra odborníkov*: ekonómov, právnikov, ekologických špecialistov a sociológov, ale aj odborníkov z praxe, aktivistov a zákonodarcov. Ak chceme brať ekologický dosah etiky vážne, tak je potreba interdisciplinárnej¹ expertízy zrejmá. Z toho vyplýva, že ekologická etika je vo

---

¹ V literatúre sa dnes používa aj neutrálny termín *cross-transdisciplinarity*, ktorý odkazuje na „prekriženie“ disciplín v spoločenských, humanitných a prírodných vedách (predpokladá rovnaké východiská a podmienky ako interdisciplinárny, multidisciplinárny a medziodborový výskum). Pozri: Lowe, P., Whitman, G., & Phillipson, J. (2009). Ecology and the social sciences. *Journal of Applied Ecology*, 46(2), 297–305, DOI: 10.1111/j.1365-2664. Rozdiely medzi trans – multi- a inter-disciplinárnym výskumom uvádzame v tabuľke:

svojej podstate interdisciplinárna. Ekologická etika sa dotýka fundamentálnych problémov skutočného sveta, skutočnej nespravodlivosti, ľudského a mimoľudského utrpenia a globálnych hrozieb, takže nemôže byť chápaná iba ako intelektuálne cvičenie.

Náčrt morálnej filozofie akcentujúcej úvahy ekologického typu – ekologická etika

V roku 1991 John Brockman (editor zborníka *Příštích padesát let. Věda v první polovině 21. století*. 2004; *Třetí kultura*. 2008) uverejnil štúdiu *Tretia kultúra*, kde uvažoval o novom type kultúry reprezentovanej vedcami a mysliteľmi empirického sveta, ktorí zviditeľňujú hlbší význam našich životov a poskytujú nový pohľad na to, kým a čím vlastne sme. To, čo sa tradične nazývalo vedou, sa dnes stáva „verejnou kultúrou“. Autor sa domnieva, že „...ľudská povaha sa príliš nemení, ale veda áno a táto zmena narastá a nezvratne mení svet... veda sa teda stáva veľkým príbehom“ (Brockman, 2008: 8). Vedci v oblasti prírodných a technických vied hovoria jazykom, ktorému porozumejú aj ich kolegovia v iných disciplínach. „Myslitelia tretej kultúry sú noví verejní intelektuáli“ (ibid., 2008: 9). Ich cieľom je určiť aktuálny stav vedeckého výskumu, zrozumiteľný nielen v rámci vedeckej obce, ale aj pre široké publikum. Možno najdôležitejšou úlohou tretej kultúry je dôraz na to aby sa „...všetci vyjadrovali o tej istej veci, o tomto kváziobjekte², ktorý sme vytvorili, o tomto objekte-diskurze-prírode-spoločnosti, ktorého nové vlastnosti nás všetkých udivujú a ktorého sieť sa šíri...prechádzajúc chémiou, právom, štátom, ekológiou a satelitmi“ (Latour, 2003: 189).

V tejto súvislosti vyvstáva pred nami otázka, akú rolu pri „zviditeľňovaní ... a vyjadrovaní o tej istej veci“ zohráva morálno-filozofická reflexia, v tomto prípade morálno-filozofická reflexia ekologického problému, kde odpoveď na to, aké je naše miesto a úloha „v súbore praxí“, vo vzťahoch „prírody – kultúry“, kým a čím vlastne sme, je dôležitá. Opodstatnené výhrady, že z ekologickej vedy nemôžeme bezprostredne vyvodíť metafyzické, epistemologické, axiologické a etické závery, vedú mnohých vedcov k reflexiám totožným s názorom S. Weinberga (nositeľ Nobelovej ceny za fyziku), že pre prírodovedcov je vývoj filozofie nepodstatný. Weinberg tvrdí, že s podozrením sleduje všetky pokusy od Aristotelovej doby vybudovať morálno-filozofický alebo estetický systém a „...ešte s väčším podozrením pokusy niečo o týchto veciach dokázať“ (Weinberg, 2004: 49). Zdá sa, že z pozície filozofie sa súčasná veda nedočká návodov, ako bádať a čo vybádať. S. Weinberg však pripomína, že ani vo vede „... neexistuje žiadna jasná a univerzálna vedecká metóda a všetky pokusy ju sformulovať, od čias Francisa Bacona, nedokázali zachytiť to, ako veda

Transdisciplinárny výskum	Multidisciplinárny výskum	Interdisciplinárny výskum
Spolupráca, v ktorej ide o výmenu informácií, o spoločné špecifické prístupy, zdieľanie zdrojov a integráciu odborov, kde sa dosahuje spoločný vedecký cieľ. Transdisciplinárny výskum umožňuje bádateľom „prekračovať priestor“ svojej vlastnej disciplíny, vzájomne sa informovať, zachytiť zložitost výskumného problému a vytvoriť nové intelektuálne priestory.	Výskumní pracovníci z rôznych odborov pracujú spoločne v určitom okamihu v priebehu projektu, ale majú samostatné otázky, samostatné závery.	Vedci komunikujú s cieľom prenosu poznatkov z jednej disciplíny na druhú. Umožňuje vedcom vzájomne sa informovať o svojej práci a kontextuálne porovnávať jednotlivé výsledky výskumu.

² Podľa B. Latoura kváziobjekty sa nám prezentujú „raz ako vec, raz ako rozprávanie, raz ako sociálne puto, no nikdy sa pritom neredukujú na jednoduché súcno... O kváziobjektoch ... jednoducho povieme, že tvoria siete. Sú reálne, ...pritom diskurzívne, naratívne, historické, vášnivé a zaplnené aktantmi autonómnych foriem“ (Latour, 2003: 117-118).

a vedci v skutočnosti pracujú“ (ibid. 49). Dodajme, že veľa z toho, k čomu môžeme dospieť na základe vedeckých analýz, je nevyhnutne predbežné.

Zároveň nemáme k dispozícii ani vo vede ani vo filozofii „ideálnu teóriu“, ktorá by jednoznačne smerovala od metafyzickej, resp. ontologickej doktríny k vedeckému teoretizovaniu, morálnym a politickým zásadám a k celkovému pohľadu na svet, v ktorom miesto človeka a význam ľudského života sú jasne stanovené. Pokiaľ vo filozofii a etike nechceme prešlapovať na mieste, nie je žiaduce iba trpezlivo čakať na ideálne teórie ekologickej vied. Pasívna úloha pre filozofov nie je ani nutná ani želateľná. Ekologické vedy ako skutočne *architektonické vedy, resp. vedy syntézy* sužujú rôzne rozkoly, tiahnuce sa pozdĺž ich subdisciplinárnych, metodologických a filozofických hraníc. Napriek tomu, či práve preto, tu existuje veľký priestor pre skúmanie. Nepochybne v tejto oblasti môže praktická filozofia profitovať z dôslednej koncepcnej kritiky a analýzy druhého rádu, kde je úloha filozofie a etiky nezastupiteľná. Ako navrhuje K. deLaplante (2004), v tomto význame prínos filozofie a etiky pre rozvoj ekologickej vedy a pre ich vzájomné vzťahy môže zahŕňať:

- rozpracovanie argumentov pre a proti rôznym interpretáciám ekologickej teórie
- skúmanie stratégií podpory produktívneho dialógu medzi inak izolovanými ekologickými subdisciplínami
- skúmanie úlohy individuálnych a spoločenských hodnôt v praxi ekologickej vedy a pri rozvoji a posudzovaní ekologických teórií.

V súvislosti s identifikáciou ekologickej etiky, ktorá je uvedená vyššie, z uvedeného vyplýva, že výzvy, ktoré stoja pred projektom ekologickej etiky, sú späté so všeobecnými filozofickými otázkami týkajúcimi sa podstaty ekologickej vedy a ekologického poznania, pretože ide o „zvláštny prípad“ vo sfére etiky, prekračujúci rámec čisto medziľudských vzťahov, ktorý bol až do nedávna tradičným rámcom etiky. Postihuje vzťah človeka k iným živým mimoludským bytostiam, ba dokonca k neživým prírodninám. Stáva sa pokusom o zviditeľnenie hlbšieho významu života a poskytuje nový pohľad na naše miesto v prírodnom svete pýtaním sa na to: *čo musíme vedieť a ako máme konať s ohľadom na ekologický rozmer porozumenia a pochopenia nášho bytia* a predovšetkým na to, aký by mal byť spôsob života, o ktorý by sme sa mali usilovať. Pýta sa na svet, v akom by sme mali a chceli žiť (aspoň v tom zmysle, že toto pýtanie spustí ďalšie evolučné napredovanie nášho morálneho vedomia odmietaním „... násilných vzťahov, ktoré sme udržiavali s inými prírodami-kultúrami“ (Latour, 2003: 24). Je pýtaním sa a premýšľaním o *hodnotách ľudského života, o hodnotách mimoludského života a o hodnotách života vôbec*. V teoretickej rovine je *spôsobom aplikácie normatívnej etiky* na určitý súbor praktických (problémových) otázok, ale predstavuje *nový spôsob zdôvodňovania a aplikácie* vo všeobecnosti.³ Už

³ Arthur Rich (1994) zaraďuje k hlavným podobám normatívnej etiky okrem etiky noriem a princípov, kazuistickej etiky, situačnej etiky, etiky zmýšľania a etiky zodpovednosti aj empirickú etiku (empirické zdôvodňovanie morálky), ktorá je bežne súčasťou deskriptívnej etiky. Zdôvodňuje to tým, že nad čistou opisnosť sa empirická etika dostáva povyšovaním empiricky opísateľného a overiteľného pravidla správania na hodnotu povinnosti a udeľuje mu normatívnu váhu. Ide o tzv. normativitu faktického. Preniesť normativitu faktického do ekologickej etiky je súčasťou našej analýzy vzťahu vedy a etiky a následne pochopenia prírody ako existenčného habitatu človeka. Keďže štúdium etiky sa obvykle riadi určitými predpokladmi (medzi hlavné patrí: 1. že sme viac menej racionálne bytosti, ktoré dokážu pochopiť svet; 2. môžeme konať na základe toho, čo pochopíme; 3. naše konanie môže slúžiť účelu, keď človek ako rozumná bytosť, ktorá je schopná konať na základe pochopenia), deskriptívne výroky o tom, čo je (príroda je ohrozený existenčný habitat človeka), zamieňa za normatívne výroky (keďže sledujeme svoj životný záujem, sledujeme záujem prírody), vstupujú do hry „skryté“ hodnotové po-

nejde len o zdôvodňovanie prostredníctvom určitého teoretického princípu, resp. konceptu na konkrétnu problémovú oblasť, ale *kontext konkrétnej problémovej oblasti, situácie, prípadu je (v prípade potreby) priestorom teoretického odvodzovania*. Nový spôsob zdôvodňovania a aplikácie pramení z evidencie dynamického rozvoja vedy, vedeckého poznania a techniky a ich vplyvov, resp. transformačných zmien sveta prírody i kultúry. Aj keď ekologická etika je v konečnom dôsledku teoretickou výpoveďou, zhromažďovanie racionálnych podnetov, poznatkov a empirických štúdií, resp. *relevantných faktov* (praktický logos)⁴ umožní konať na základe *kata ton orthon logon* (podľa správneho úsudku)⁵ v slede udalostí, na ktoré nemáme k dispozícii žiadne morálne záväzné pravidlá. Je to vyjadrenie úsilia odhaliť väzby, architektúru a možnú zraniteľnosť sociálnych sietí životného sveta, odhaliť sieťovú štruktúru navzájom spojených úrovní biosféry atď.

H.-G. Gadamerom vyslovená myšlienka oceňujúca praktickú filozofiu rozpracovanú Aristotelom, a to nielen v tom, čo má platiť za správne, ale predovšetkým v tom, že za centrálnu úlohu filozofickej etiky i mravného správania označil konkretizáciu všeobecného a aplikáciu na danú situáciu, tu má zásadnú opodstatnenosť, lebo „... teoretické výpovede o praktickom dobre...sú získané z odboru praktickej skúsenosti“ resp. sa nakoniec vzťahujú k praxi ako ku svojej predbežnej podmienke (Gadamer 1994: 105).

Ekologická etika je východiskom produktívneho úsilia porozumieť tomu, *ako reálny svet skutočne funguje*. Jej cesta a smerovanie je v porozumení úžasnej komplexity tak životného ako aj prírodného sveta, v porozumení tomu, čo je v centre pozornosti vedcov a etikov. Toto porozumenie je možné za predpokladu „obnovy dôrazu na interdisciplinárny výskum v renesančnom štýle“ v štýle ekologickej synergie, resp. komplementarity „...prieniku vedy do psychosveta a sociosveta“ (Kováč, 2000: 98). Na tejto pôde, vo svojom pragmatickom užití, sa stretáva racionalita a moralita.

Natíska sa však ďalšia otázka: ako presadiť požadovaný diskurz, keď vieme, že etika pôsobí ako výzva (ale aj ako narušenie) pre organizujúce princípy vedy, resp. vedu všeobecne? Keď vieme o napätí spočívajúcom v inherentnej konfrontácii poznania a hodnotenia, v spore o zdroje hodnôt a morálky, v spore, či sú veda a filozofia schopné sprostredkovať legitímne vedenie, v situácii keď „...fakty sú neisté, hodnoty sporné, riziko vysoké a rozhodnutia naliehavé“ (Funtowicz – Ravetz 1992: 254).

Predbežná poznámka: na jednej strane intuitívne cítime, že vzdialenosť medzi obrazom sveta vytváraného vedeckými teóriami (teda tým, čo je) a medzi morálkou, zodpovednosťou a dôstojnosťou jednotlivca (tým, čo by *malo byť*) je taká veľká, že ľudstvo si zrejme skôr poradí s vedeckými (tzn. technickými a prírodovednými) problémami, ako s morálnymi a etickými, tzn. skôr si poradí s vlastnou racionálnou kreativitou zameranou na poznanie prírody, ako so spôsobmi obývania prírodného sveta. Druhou stranou tohto tvrdenia je, že bez ohľadu na to, čo nám vedci hovoria, sa *veda stala neobmedzeným hľadáním zmyslu*. Vedecké teórie vytvárajú obrazy sveta, ktoré systematizujú, predvídajú a sú schopné podávať vysvetlenie.

---

stojí „a práve v tomto zmysle sa empirická etika javí ako skrytá odnož normatívnej etiky“ (Rich, 1994: 27). Produktívnou sa nám zdá interpretácia normatívnej etiky ako sféry zameranej na hľadanie „...konania, ktoré je správne za špecifických, konkrétnych okolností“ (McGinn, C. 2001. *Das Gute, das Bose und das Schone*. Stuttgart: Klett-Cotta: 15).

⁴ Nemáme na mysli užívanie tohto pojmu v reči ako prostriedku komunikácie, ale skôr jazyka ako určitého zdroja zmyslu, ktorý je pre R. Rortyho (Prostor, 1994: 107-116) implicitne pluralitný, tzn. nie je to jeden jazyk, ale mnoho vzájomne sa podmieňujúcich jazykov.

⁵ Aristoteles: Etika Nikomachova. 1138b25.

Na rozdiel od iných ľudských aktivít si veda nekladie za cieľ svet meniť, ale *meniť predstavu o ňom*, čo však znamená vážnu konzekvenciu, lebo tak ako si svet predstavujeme – tak v ňom konáme. Hľadanie zmyslu veda spája so schopnosťou vysvetľovať tak, že používa repertoár myšlienok prírodnej a morálnej filozofie v rozmanitosti a bohatstve, ktoré sa dosiahlo v histórii myslenia (napr. ekológia sa len ťažko môže zaoberať bez normatívnych úsudkov o tom, čo je v súcne významné, prečo a čo je dôležité pre život; v tejto súvislosti vstupuje na pole filozofie a deklaruje potrebu vzájomnej interakcie). Jednoducho: vo svete kde vládne veda, kde sa s vedou radíme, musí človek overovať významy, ktoré nám predkladá veda a jej teórie, lebo majú dopad na kvalitu nášho najintímnejšieho každodenného života.

Vychádzajúc z predpokladu nenahraditeľnosti prírody ako existenčného habitatu ľudského i mimoludského (rozumej: materiálna a ekologická oporná základňa, resp. iné nezávislé bytie od ktorého sme závislí – jeho ontologický status vytvára axiologický predpoklad pre etický rozmer), polarizácie, konštrukcie tzv. párových opozít, centrizmy a následne normatívne univerzalizácie, či už ľudského alebo mimoludského, ktoré sú naďalej prítomné v diskurze danej problematiky – sa javia ako neproduktívne. Sú však následkami západného racionalistického hyperoddelenia ľudskej identity od prírody a panskej, resp. hegemonistickej pilotáže. V predloženej texte uvažujeme o možnom oslabení tak pojmovej redukcie, ako aj zmienenej hyperseparácie od prírody – vo vízii *ekologickej synergie* (Wenz, 2001), ktorej fundament možno zhrnúť takto: (*re*)*situovanie ľudí z ekologického hľadiska* (je zjavne naliehavé a je to úloha prezieravosti, súvisiaca s poznaním prírodného sveta) a (*re*)*situovanie mimoludského z etického hľadiska* (úloha etiky, súvisiaca s obývaním a hodnotením prírodného sveta). Obe úlohy sú synergicky prepojené a nie je možné ich zvládnuť izolovane.

V našom dlhodobom skúmaní (Vladyková, 2004, 2009, 2013, 2015) sme sledovali a naďalej sledujeme cestu umiernenosti a zdržanlivosti voči bezbrehému entuziazmu i kategorickému odmietaniu moderného, resp. ne-moderného, pred-moderného, post-moderného atď. projektu rozumu, kultúry, prírody a techniky. Jedným z prvých krokov tejto umiernenosti je, že identifikujeme škálu hodnotových a morálnych kritérií: aké sú, aké nie sú a aké by mali byť (v súvislosti so zaujímavým stanoviskom k dôležitým otázkam prírodne akceptovateľného štandardu „dobrého života“). Naliehavé volania domáhajúce sa vhodnej (biofilnej) techniky, hodnotiacej vedy, práv zvierat, inherentnej hodnoty prírody a mimoludských entít, environmentálnych aktivít atď. znejú nepresvedčivo, keď sa sklzáva z dichotómneho modelu rozum/príroda k iným dichotómnym modelom (napr. príroda/rozum). Ako upozorňuje I. Dowbiggin (2002), ani tzv. multikulturálne projekty oslavujúce regióny sveta, kde je bežné bezprávie, mrzačenie žien, kmeňové masakry a náboženské násilie, a feministické definovanie judaizmu ako zločinu voči ženám kvôli patriarchálnemu tónu Starého zákona, nestavajú západný priemyselno-informačný svet kultúry, pýšiaci sa vedou a technikou, do príliš zlého svetla, pretože len sotva má monopol na nemorálnosť a nespravodlivosť.

V tejto súvislosti je aktuálnym projektom ekologickej synergie, ktorý konštruujeme na báze *metateoretického pluralizmu*.⁶ Metateoretický pluralizmus zahŕňa otvorenosť voči

⁶ Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť pozornosť venovanú multicentrizmu. Ako sa domnieva A. Weston, oproti holizmu, multicentrizmus netrvá na jednom ekologickom „celku“, ktorý je istým spôsobom jediným primárnym etickým centrom. Multiverzum je zmiešanější a komplexne štruktúrované, zahŕňajúce aj ekologické „celky“ a indivíduá rôzneho druhu a úrovne – druhy, organizmy, biotické komunity – všetky v neustálej zmene a pohybe a žiadne nie sú vždy alebo nevyhnutne primárne. Skutočná práca rozhodovania je skôr aktom balancovania. Multicentrizmus navrhuje odlišný *druh*

pravdepodobnosti divergentných etických teórií spolupracujúcich na spoločnom morálnom projekte – napr. ekofeministi a ekologickí holisti môžu spolupracovať v záujme zachovania rovnakých prírodných habitatov na odlišných východiskových nárokoch motivujúcich ich konanie. Dôležitou sa javí otázka, či metateoretický pluralizmus naviguje teoretické reflexie k určitému druhu postmoderného relativizmu. Rôzne výklady ekologického pragmatizmu (Light, Katz, 1996) však naznačujú, že tomu tak nie je.

Reálna skúsenosť nie je *unicentrická* – inak povedané: ocenenie subjektívnej povahy skúsenosti prináša so sebou nevyhnutnosť *epistemologickej pokory* k životom *iných* a k tomu, čo možno označiť ako správne (vyhovujúce) pre nich. S touto myšlienkou (možno nie celkom konzistentne) súvisí reflektovanie morálnej významnosti „vzácného prírodného bytia“ (Šmajš 1995). Zohľadnenie morálnej významnosti je tu na mieste, pretože ak si niečo vyžaduje, aby sme to brali do úvahy pri našich morálnych hodnoteniach a súdoch, tak to morálne významné je. Morálna významnosť je jedným z determinantov prechodu od jednej etiky k inej, pokiaľ sa preukáže, že existujú nové morálne relevantné znaky, ktoré sú ignorované v konzervatívnejšej etike. Pokiaľ v ekologickej etike identifikujeme znaky morálnej významnosti, prihliadame buď na antropocentrické východiská⁷ alebo na neantropocentrické východiská.⁸ Uplatňujeme holistické preferencie⁹ alebo individualistické preferencie (pozornosť sa sústreďuje na predpoklad priority jednotlivcov, napríklad zvierat u P. Singera, T. Regana a i.). Už tento náčrt „centristicky navigovaných“ argumentácií mo-

rozhodovania: procedurálny model založený na dialógu s otvoreným koncom a rokovaniach. V tejto súvislosti je zaujímavou požiadavka *acentrizmu* S. Batchelora (1994).

⁷ Formulujú sa v rôznych podobách; buď je to radikálna verzia antropocentrického karteziánstva (silná verzia antropocentrizmu), alebo sú to umiernené (slabé) verzie; v scenároch tzv. silného antropocentrizmu sa príroda naďalej interpretuje len ako objekt, čo implikuje vydelenosť človeka z prírody; tzv. umiernené (slabé) verzie antropocentrizmu možno dokumentovať *slabým antropocentrizmom* B. Nortona (1984) alebo *kultivovaným antropocentrizmom* (tiež *metodologický antropocentrizmus*) K. Otta (1993), kotviacim v tradícii nemeckej klasickej filozofie a fenomenológie, zohľadňujúcim dlhodobejšie časové horizonty záujmov človeka a rozširujúci morálne správanie na tzv. *moral patiens* (bytosti, ktoré sa nemôžu vo vzťahu k človeku chovať morálne recipročne); J. Habermas (1991) interpretuje ľudský vzťah k mimoludským bytostiam na základe morálnej významnosti v kantovskej tradícii a navrhuje rozšírenie *anamnetickej solidarity* (súcitnej solidarity) na mimoludskú prírodu; M. Seel (1991) v *estetike prírody*, rozlišovaním troch základných foriem estetického vzťahu k prírode, ktoré interpretuje ako *kontempláciu*, *koreláciu* a *imagináciu*, dostáva k tvrdeniu, že len filozofické objasnenie estetického rozmeru prírody poskytne návod na „dobrú etiku životného prostredia“; L. Ferry (1992) uvažuje o *perspektívnom antropocentrizme* vo význame rozšírenia referenčnej roviny morálnych súdov na oblasť prírody; ap. V tomto type koncepcií dochádza k novému nazeraniu na vzťah poznania a hodnotenia, racionality, emocionality, morálky a etiky.

⁸ Neantropocentricky, kozmocentricky, biocentricky, naturcentricky, ekocentricky orientované prístupy v ekologickej etike ponímajú prírodu (kozmos, biosféru, ekosféru, jednotlivcov mimoludských druhov) ako hodnotu samu o sebe a ľudské hodnotenie sa stáva reálnym len vo vzťahu k týmto sféram; ide o posun ťažiska vlastnej hodnoty z ľudských jednotlivcov na mimoludských jednotlivcov a entity, biosféru alebo ekosféru.

⁹ Holistické preferencie možno interpretovať paradigmaticky, tzn. všetko existuje vo vzťahu k všetkému ostatnému: táto paradigma sa vyznačuje jemnejším „zmyslom pre oddeľovanie“; tradičné dualizácie sa reinterpretovali v tom zmysle, že predstavujú rôznorodosť a inakosť; medzi holistickými alternatívami existuje určitá rozmanitosť (čo je jednou z príčin, prečo nemožno hovoriť o jedinom ekologickom svetonázore), tzv. „silný holizmus“ prezentuje fenomény, entity a bytosti participujúce na jedinej ontologickej báze (hlbšej realite), ktorá sa často interpretuje a posudzuje mystickým jazykom; tzv. „slabý holizmus“ usúvzťažňuje fenomény v spoločnom počiatku a intrinzickej prepojenosti do funkčnej siete bez toho, aby sa predpokladal nejaký hlbší zjednocujúci princíp; tak silný ako aj slabý holizmus môže byť buď hierarchický alebo egalitársky – pozri: A. Leopold (1999), J. B. Callicott (1989), F. Capra (1992), R. Sheldrake (2002), P. Shepard (1969), H. Rolston III. (1988, 1989), a i.

rálnej významnosti, nám približuje mnoho tém naznačujúcich diverzitu, resp. expanziu centier, ktorými sa zaoberala a zaoberá alternatívna ekologická filozofia a etika od svojich počiatkov.

Veľká časť súčasnej ekologickej etiky je založená na presvedčení, že blaho ľudských a mimoludských bytostí v dobe antropocénu¹⁰ je ohrozené narastajúcim ekologickým problémom spôsobeným činnosťou človeka – znečistenie životného prostredia, nadmerný nárast populácie, spotreba neobnoviteľných prírodných zdrojov, devastácia existenčného habitatu a strata biodiverzity, ozónová diera, skleníkový efekt atď. Empirické vymedzenie ekologického problému je jasné a zrozumiteľné a jednoznačne potvrdzuje zmyslupnosť a relevanciu vyššie artikulovanej teoretickej navigácie ekologickej etiky.

Literatúra

- Batchelor, S. (1994). *Alone with Others: An Existential Approach to Buddhism*. New York: Grove Press.
- Batchelor, S. (1994) Reinterpretace budhistické ekonomiky. In *Dharma Gaia. Eseje o budhizmu a ekológii*. Bratislava: CAD Press.
- Brockman, J. (2008). *Třetí kultura. Za hranice vědecké revoluce*. Academia: Praha.
- Callicott, J. B. (1989). In *Defense of Land Ethic. Essays in Environmental Philosophy*. New York: University of New York Press.
- Capra, F. (1992). *Tao fyziky*. Bratislava: Gardenia Pragma.
- Dowbiggin, I. (2002). "A Rational Coalition": Euthanasia, Eugenics, and Birth Control in America, 1940–1970. *JPH*, 14(03), 223-260. Retrieved from http://www.journals.cambridge.org/abstract_S0898030600000269
<http://dx.doi.org/10.1353/jph.2002.0017>
- Ferry, L. (1992). *Le nouvel ordre écologique; l'arbre, l'animal et l'homme*. Paris: Grasset.
- Funtowicz, S. O., & Ravetz, J. R. (1992) Three Types of Risk Assessment and Emergence of Post-Normal Science. In S. Krinsky & D. Golding (Eds.), *Social Theories of Risk* (pp. 251-273). Connecticut: Praeger.
- Gadamer, H. G. (1994). *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: Oikúmené.
- Kováč, L. (2000) Človek je fanatik zmyslu. In *Kritika a kontext 2000/1*, 98-99. In: *Kritika a kontext 2000/1*, 98-99.
- Latour, B. (2003). *Nikdy sme neboli moderní*. Bratislava: Kalligram.

---

¹⁰ Hovoríme o ANTROPOCÉNE - *období, keď ľudstvo svojou činnosťou globálne ovplyvňuje zemský ekosystém*. Najvýraznejším rysom antropocénu je, že to je prvá geologická epocha, kde si je určujúca sila (to sme my) aktívne vedomá svojej úlohy. Takže antropocén začína, keď sa ľudia stanú vedomí svojej globálnej úlohy pri formovaní kľúčových častí systému Zeme - a keď toto vedomie utvára vzťah s prírodným prostredím.

- Leopold, A. (1999). *Obrázky z chatrče*. Abies: Tulčík.
- de Laplante, K. (2004). Environmental Alchemy. *Environmental Ethics*, 26(4), 361-380. Retrieved from http://www.pdcnet.org/oom/service?url_ver=Z39.88-2004&rft_val_fmt=&rft.imuse_id=enviroethics_2004_0026_0004_0361_0380&svc_id=info:www.pdcnet.org/collection
<http://dx.doi.org/10.5840/enviroethics20042643>
- Light, A., Katz, E., (1996). *Environmental Pragmatism*. New York: Routledge: London.
- Habermas, J. (1991). *Erläuterungen zur Discursethik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Harding, S., & Harding, S. (2000). *Decentering the Center. Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*. : Indiana University Press.
- Norton, B. G. (1984). Environmental Ethics and Weak Anthropocentrism. *Environmental Ethics*, 6(2), 131-148. Retrieved from http://www.pdcnet.org/oom/service?url_ver=Z39.88-2004&rft_val_fmt=&rft.imuse_id=enviroethics_1984_0006_0002_0131_0148&svc_id=info:www.pdcnet.org/collection
<http://dx.doi.org/10.5840/enviroethics19846233>
- Otto, K. (1993). *Ökologie und Ethik*. Tübingen: Attempto Verlag.
- Rolston, H. (1988). *Environmental Ethics. Duties to and Values in the Natural World*. Philadelphia: Temple University Press.
- Rolston, H. (1989). *Philosophy Gone Wild*. Buffalo, New York: Prometheus Books.
- Rich, A. (1994). *Etika hospodárství I*. Praha: OIKOYMENH.
- Seel, M. (1991). *Eine Aesthetik der Natur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Sheldrake, R. (2002). *Teorie morfické rezonance. Nová věda o životě*. Praha: Elfa.
- Shepard, P. S. (1969) *Ecology and Man: A Viewpoint*. In P. Shepard & D. McKinley (Eds.), *The Subversive Science*. Boston: Houghton Mifflin.
- Šmajš, J. (1995). *Ohrožená kultura. Zvláštní vydání....* Brno: Brno.
- Vladykova, L. (2009). *Morálno-filozofické implikácie netradičných ekologických vied v ekofilozofickom diskurze*. Acta Facultatis. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
- Vladyková, L. (2015). *Úvod do filozofie ekológie*. Acta Facultatis. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
- Vladyková, L. (2013). *Etika o vzťahu človeka a Zeme*. Acta Facultatis. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
- Vladyková, L. (2004). *Priestor kontextu v propřírodnej etickej reflexii*. *Filozofia*, 59(2), 124-136.

- Weinberg, S. (2004). *Tváří v tvář*. Praha: Aurora.
- Wenz, P. S. (2001). *Environmental Ethics Today*. New York: Oxford University Press.
- Weston, A. (2004). Multicentrism. *Environmental Ethics*, 26(1), 25-40. Retrieved from http://www.pdcnet.org/oom/service?url_ver=Z39.88-2004&rft_val_fmt=&rft.imuse_id=enviroethics_2004_0026_0001_0025_0040&svc_id=info:www.pdcnet.org/collection
<http://dx.doi.org/10.5840/enviroethics200426139>